

Lerarenopleiders in Nijmegen hebben een aantal jaren geleden het initiatief genomen om elkaar te ontmoeten en om tijd te nemen voor de eigen professionalisering, vooral als het gaat om pedagogiek. Zij doen dat binnen het netwerk LOEPP, Lerarenopleiders Onderzoeken Eigen Pedagogische Professionaliteit. Een van de activiteiten op dit moment is het gezamenlijk lezen van teksten om daarover in gesprek te gaan. Projectleiders Maaïke Nap en Helma Oolbekkink-Marchand vertellen erover.

Slow pedagogy en het leesseminar

DOOR MAAÏKE NAP EN HELMA OOLBEKKINK-MARCHAND

Lerarenopleiders staan aan de basis van de kwaliteit van het onderwijs in Nederland (De Staat van de Lerarenopleider, 2020). Zij leiden leraren op die het verschil maken in de dagelijkse praktijk van het onderwijs. Daarmee heeft de lerarenopleider een grote opdracht te vervullen. Dit vraagt om gerichte aandacht voor de professionalisering van lerarenopleiders. Voor de meer technische, instrumentele aspecten van opleiden bijvoorbeeld op het gebied van leren met ict, is er mede door corona de nodige aandacht. Voor de normatieve professionalisering van lerarenopleiders is dit helaas een stuk minder het geval. De verdieping van de eigen professionele identiteit als lerarenopleider vraagt om specifieke aandacht en ruimte ('vertraging') die in de hectiek van alledag niet vanzelfsprekend is. Daarbij leren en werken opleiders vooral binnen hun eigen opleiding en worden inzichten en werkwijzen nog weinig gedeeld over lerarenopleidingen heen. Ook merkten we dat er binnen de lerarenopleidingen een zoektocht gaande is naar de rol en plaats van de pedagogiek en de pedagogische rol van leraren.

Dit alles vormde de aanleiding om in 2019 te starten met een serie bijeenkomsten waarbij lerarenopleiders van de HAN, de Radboud Universiteit en uit het scholenveld de dialoog aangaan naar aanleiding van pedagogische sleutelteksten.

'Slow pedagogy' als professionalisering

De keuze voor specifiek pedagogische teksten had twee redenen. Allereerst wilden we de pedagogiek een meer zichtbare plek geven binnen de lerarenopleiding. In de lerarenopleiding is veel aandacht voor de didactiek maar minder voor de pedagogiek. Zo bereiden veel opleidingen terecht voor op de rol van de leraar als didacticus en wordt er geoefend met het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van lessen en (beginnend) ook met het ontwerpen van leerlijnen. Er is echter minder aandacht voor de rol van de pedagoog en de relatie tussen leraar en leerling. Naast de afnemende aandacht voor de opleiding pedagogische wetenschappen, is ook de outputgerichte focus van het onderwijs hier debet aan. Ten tweede zochten we naar teksten die raken aan wat je beweegt als opleider, aan wat er voor jou toe doet, wat van waarde is bij het opleiden van aankomend leraren. Ze bieden een mooi ingang voor het gesprek over de eigen professionele identiteit. Voor de werkwijze zijn we geïnspireerd door wat Kelchtermans "slow pedagogy" noemt, waarbij de nadruk ligt op de tijd nemen, in de situatie zijn en aandachtig betrokken zijn op anderen en op de tekst. Hij pleit in dit licht voor het eerherstel van het literatuurseminar. Een werkvorm die zowel aandachtig maakt alsook de wereld presenteert. Het literatuurseminar is een plek waar je kunt ervaren dat de taaiheid en de weerbarstigheid van dit soort teksten kunnen helpen om aandacht en concentratie op te brengen. Maar ook om juist meer creatief en vernieuwend te gaan denken en spreken over de praktijkvragen die je bezighouden als lerarenopleider (Kelchtermans, 2019).

Het selecteren van passende teksten bleek daarmee van belang. Aanvankelijk kozen we teksten uit het boek 'Dat is pedagogiek' (Masschelein, 2019). Later kozen we 'losse' teksten die als pedagogisch gekenmerkt kunnen worden, bijvoorbeeld de oratie van Micha de Winter over Hoop. Teksten waar je in je eentje niet zo gemakkelijk aan begint en die uitdagen tot dialoog en reflectie. Iedere bijeenkomst stond een pedagogische kwestie centraal waarbij we enkele teksten kozen die zowel de weerbarstigheid alsook de waarde van de kwestie vertegenwoordigden. Zo bespraken we bijvoorbeeld de kwestie van de vormbaarheid en de kwestie van professionalisering. Bij het lezen en bespreken van de teksten lag de nadruk op betekenisgeving en niet zozeer op de praktische toepasbaarheid.

We nodigden de deelnemers vooraf uit om aantekeningen te maken bij de tekst, te onderstrepen of vragen in de kantlijn te zetten. Na een korte introductie op de kwestie en de auteur(s) werden de deelnemers in gemixte groepen uitgenodigd om met elkaar in gesprek te gaan en hierbij in eerste instantie dicht bij de gelezen tekst te blijven. Wat heeft de auteur bedoeld te zeggen? Wat vraag je je af over de betekenis van een bepaalde zin? Waar roept de tekst vragen op? Waar raakt deze tekst jou? Vervolgens wordt er vanuit dit begrip geprobeerd een brug te slaan naar de eigen praktijk. Vaak verdiepte het gesprek zich doordat eigen ervaringen of anekdotes in het licht van de tekst opnieuw betekenis en waarde kregen. En ook werd er herkenning ervaren tussen lerarenopleiders over en weer. Via deze uitwisseling wordt zichtbaar wie je bent als lerarenopleider, wat

je werkelijk belangrijk vindt, waar je voor 'staat' als professional. Met andere woorden; in het gesprek toonden de deelnemers hoe ze zichzelf zien, wie ze zijn en willen zijn. Door verhalen te delen werd de eigen praktijk zichtbaar en werd ook scherper waar je als lerarenopleiders met elkaar voor staat.

Niet nieuw wel waarden-vol

Hoewel we nog lang niet uitgesproken en uitgeleerd zijn voor wat betreft deze vorm van professionalisering van lerarenopleiders kunnen we al wel eerste bevindingen delen.

De werkwijze, waarbij het nadrukkelijk niet gaat om de praktische toepasbaarheid, nodigt uit tot vertraging en aandachtig aanwezig zijn. De metafoer van de rotonde waarop je even 'mag blijven rondrijden' was hierbij helpend. Dit leidt tot uitstel van overhaaste conclusies en oordelen en nodigt uit tot persoonlijke betekenisgeving. Na een korte inleiding is er volop ruimte voor dialoog en ontmoeting. Momenteel experimenteren we ook met het gebruik van meer muzische werkvormen die de dialoog nadrukkelijk sturen en zowel de meer cognitieve als ook emotionele kant van je professionaliteit raken. Denk bijvoorbeeld aan een beeld of foto kiezen die je aanspreekt en daar dan een 'citaat' uit de tekst bij krijgen waar je zelf op reflecteert en het delen van die reflecties met de groep. Zelfs online hebben we hier inmiddels mooie ervaringen in opgedaan. Binnen de perken blijken de mogelijkheden dus even groot als erbuiten (Jules Deelder).

De actieve verkenning van de zorgvuldig gekozen teksten die raken aan de eigen professionele identiteit zorgen voor een onderzoekende blik naar het eigen handelen, de eigen praktijk.

'Lees maar, er staat niet wat er staat.'

(Martinus Nijhoff, 1934)

In 2002 schreef Geert Kelchtermans in het tijdschrift voor opleiders: "Hoe 'old school' kan het zijn? Een groep mensen rond een tafel en op die tafel een tekst. Iedereen heeft de tekst vooraf gelezen en nu komt de groep samen om hem te bespreken. Ziedaar de contouren van een leesseminarie. Een werkvorm die sinds mensenheugenis gebruikt wordt in hoger onderwijs, volwasseneducatie en allerlei vormen van nascholing. Maar een die misschien toch ook niet meer zo vanzelfsprekend is, want te ouderwets. Vooral in een tijd van wereldwijde digitale verbondenheid, waar onbegrensde internetinformatie met enkele muisklikken ontsloten kan worden, van hippe ICT-toepassingen en een hoger-onderwijsdidactiek die besmet raakt door 'edutainment' (Reyniers, Verstraete, Vanruyskensvelde & Kelchtermans, 2018). Tegen die achtergrond lijkt het leesseminarie bijna een didactische dinosaurus die vergeten is uit te sterven. Daarom lijkt een pleidooi voor eerherstel me op zijn plaats. Meer nog, ik wil een lans breken voor het expliciet waarderen en zelfs koesteren van deze werkvorm en zijn groot pedagogisch potentieel voor opleiding en professionalisering."

Hij besluit zijn pleidooi als volgt: "Als vorm van slow pedagogy helpt het leesseminarie om overhaaste oordelen en conclusies uit te stellen. Om de rem te zetten op de hoogdringendheid waarmee we praktische oplossingen nastreven. Het helpt om te vertragen, om aandachtig aanwezig te zijn - met 'tegenwoordigheid van geest' - en zorgvuldiger te denken. En juist daardoor opent het de mogelijkheid voor het pedagogische: het onverwachte en onbedoelde dat kan plaatsvinden in het aandachtige en open gesprek tussen teksten en mensen en tussen mensen onderling (zie ook Pennac, 2008; Masschelein & Simons, 2012). Een gesprek dat 'vormt', juist omdat het verloop en het resultaat ervan niet van tevoren vastliggen."

Integrale artikel: <https://ppw.kuleuven.be/opleiding-lerarenopleiders/hoofdpagina-1/eerherstel-voor-het-leesseminarie>

Doordat er verbinding wordt gemaakt met eigen waarden, idealen en overtuigingen ervaren deelnemers de bijeenkomsten als een rust en een (her)ijkpunt. Ze kunnen hierna met hernieuwde energie weer aan de slag omdat er contact is gemaakt met 'waar je het allemaal voor doet'.

Het is bijzonder te merken dat er naar aanleiding van deze vorm van professionalisering ook enkele andere kleinere initiatieven zijn opgestart. Er vormt zich hierdoor langzaam een netwerk van bevlogen en betrokken lerarenopleiders die op hun beurt leraren en collega-lerarenopleiders kunnen inspireren en daardoor bijdragen aan de kwaliteit van het onderwijs. ●

► Opleiders Helma Oolbekkink-Marchand (HAN) en Maaïke Nap (HAN & Radboud Docenten Academie) zijn projectleiders van het netwerk LOEPP, Lerarenopleiders Onderzoeken Eigen Pedagogische Professionaliteit.

Zie ook:

- <https://velon.nl/wp-content/uploads/2020/11/De-Staat-van-de-Lerarenopleider-definitief.pdf>
- <https://nivoz.nl/nl/podcast-over-netwerk-loepp-kauwen-op-pedagogische-teksten-en-juist-even-niet-om-het-als-lerarenopleider-de-volgende-dag-direct-anders-te-willen-doen>
- <https://www.han.nl/projecten/2021/netwerk-loepp/>
- Een keertje mee doen? <https://velon.nl/online-leesclub-voor-lerarenopleiders/>